

Cukor György költő

Kerkabarabás, 1951-01-23

Cukor György

Aranyidők

Mielőtt bezárult volna előttem minden, összetalálkoztunk. Nem egyszerű az a föld jeges hátán. Neked nem hazudok. Legföljebb füllentek, hogy elszórakoztassalak. Aranyidőknek számítom a gyerekkort nyolc-kilenc éves korig, határai a vegyél föl és a mutasd meg. Még büntudat nélkül követi el az ember a tetteit, csak a veréstől fél. Erőszakolt a határvonal az időben, nem pontos, de nem is lehetne az. Félelmek és örömök kora. Kíváncsiságé. Olyan érzék elsajátításáé, melyet majd, mint a fattyúhajtást, le kell törni. Édeskés fájdalom van mögötte, ám ha a felidézés valamennyire is tárgyyszerű, kedvére könnyezhet és hahotázhat. Nagyobb baj nélkül múlt el az az idő, nem okoztam elemi csapás méretű károkat, engedjük hát, hadd fűjkáljon rá az idő aranyport. Az emlékek ozmózisa a hajdani sejtthártyákon? Kicserélődtek azóta a sejtek is. Ha ugyan.

Elképzelt falu csillagzata húz haza. Szülőfalumból, a zalai Kerkabarabásról kiskoromban költöztünk el, mégis e falu poétikus képe tartott ki bennem máig, az utca, a Kerka-patak, a rét, ám ez a falu sem önmagában való, mert másik kettő montírozódik rá, és változik, bonyolódik, a fényrétegek tömegeltolódásai, vetődései révén új áttűnésekkel módosul. Később is jártam ott, gyerekként és felnőttként is. A Bakonyba költöztünk onnan, Fenyőfőről csak egy emlékképem maradt, lányok bukfenceznek a szőnyegen, ám sokkal több Bakonyszombathelyről, majd Rédéről, ahonnan Kisbérre költöztünk, de az idő már nem vág a tárgyba. Az én falum három faluból áll össze tehát. A vándorlás miatt lehet. S e vándorlás közben szüleim örökké Zalába vágyakoztak vissza. Én pedig velük. E sóvárgást a továbbköltözések mélyítették el, térségek, emberek, állatok, játszóhelyek maradtak a hátam mögött. Azok a terepek, melyeket bejártam és megszoktam. Ez nem Rodostó-komplexus, de azóta sem múlt el. Helye a mindenhol és a sehol.

E szöveg nem készül el soha. Formája rituális: keletkezés-megsemmisülés. Hová mész, világgá? Kérdezték. Bem táborába! Mondtam büszkén. Összenéztek, ez a bolond. Nincs tábor, rég feloszlott. Felelték. A szöveg akkor fejeződik be, ha mindent kihúztunk. A világból annyit ismerek meg, amennyit meg tudok neki mutatni – belőle. S az is annyit ismer meg belőlem. Utóidőben így mondták: Tükör által homályosan. Mindenre, de mindenre deletur-jelet: fölizzás és önvesztés. Böbeszédűen: Tűz és Semmi. Ez a módja. Alig hagyni egy keveset. Nem a legjobb marad meg, hanem a legalkalmazkodóbb. Klimatikus szélsőségeket elviselő, hányódó tákolmány függelékekkel, idétlen lifegőkkel. Szemét lepi-e, vagy a rituális használat napszíta nyomai, az ötvenkettedik év? Félálomban és heves indulatokban éltem. Nem sikerült eltalálnom a világban, amíg félművelt kishivatalnok módjára meg nem tanultam oldalt állni, és együtt élni a szorongással, melynek tünetei tenyérizzadás, lábszag, gyomorremegés, önvédelemnek nevezett kisszerű hazudozás, önnön igazságérzetünk hergelése szesszel, Ady-verssel, egyebekkel. Tán a hiányos műveltség okozhatta, hogy excentrikusan, valami ellenében éltem, s ebből adódóan a kevés írásos reakcióm is polemizáló modorú lett. Vagy a tapasztalt életszint hajlamosított rá? Az utóidő? Az élet jellegtelen szűrkesége nem pusztán tükröződik a lélekben, de a foncsorává is keményedik – ráég belülről. Generáció? Faltam Jókait. Aztán Dózsa Györgyöt. Alig mozdultam el a helyemről, s már sosem jutok vissza. Akkora bűnbe estem volna? Vagy az idő múlása büntudatot olt az emberbe, mintha maga irtott volna ki mindent? A szemtanú maga is tettes? Haza kell érnem a falumba, valamiképpen haza kell jutnom, ami képtelenség, az időrétegek nem engednek át,

nincs rés, nincs áteresztés. Vajon? Itt az öregkor, újféle élet a ráadás napokban. E három falu, mely a régmúltban van s vált eggyé, a szülőfalum s annak későbbi módosulatai, egyazon első feltöltődései, e három falu a legendában van. Hogyan jutok haza? Már a legelső is legenda lett, miközben új helyeken laktam. A megismerés egyre szimplábbá szakosodott, le, az iskolában zajló fokozatig, az elromlás első pillanatáig, mondom, nyolc-kilenc éves korig. Akkor ér véget a gyerekkor, s kezdődik a kifosztás. Az Aranykorban a világ horizontálisan is (mert határa a láthatár) s vertikálisan is (mert istenélményekkel és legendákkal teljes) határtalan. Aztán a fokozatos megromlás következik, kivonulás az ártatlan időkből. A két kor között van-e különbség? Ha azzal áztatjuk magunkat, hogy az ember fejlődik, és megtanul késsel-villával enni, van. Ám ha eltekintünk az élet lényegévé feltöltött apró-cseprő summázatoktól, jelszavaktól, apodiktikus bölcsességektől, s elfogadjuk a tényt, hogy mindannyian kannibálok vagyunk, és fogazatunk tipológiai egylényegűségéből következően meg kell ennünk egymást, semmi különbség nincsen.

Vastag gyűrűjén babrál, forgatja, lehúzza, koppan az asztallapon. Hatalmas tölgyfa asztal. Délkeleti szárnya sivatag, vörös kövek, fehérülő csontok, homokvihár. Az északi, a felénk eső territórium sarkvidék, jégkockák tálban. Jegesmedve. Dobol a mutatóujj az asztal rajzolatán. Ott a kannibalizmus jelei. Vagy különös temetkezési mód, mint egy szemétködör, cserépdarabok, emberi csonthulladék. Csigolya, lapockacsont. Gödörbe söpör a kéz? Beadványod, az ívek, pillérek, faragott kődíszek, a Híd roppant ideája: mellékes. Az egész pókháló-finomságú tervrajz, amiből vaskos kő lesz, ácsolt emelőszerkezet, párkány és út a túloldalra. Egy ezüst gyertyatartó, húson nevelt eb nyomatékul? Hogy kegyes szusszanással alákanyarítsa? Mellékes, nagyon is mellékes. Tam-tara-tara-ramm. Dobolnak az ujjak az asztallapon. A titkár kibámul az ablakon. A folyóra.

A gyerekkortól az öregkorig leírtunk egy vargabetűt, most pedig visszatérünk, fáradtan közeledünk a zöld pagonyon. Sok mindent összeszedtünk és eldobáltunk azóta. Visszahoztunk pár emlékképet, s az ember találmányát, a szót. Mely gyakorlatiassága és rítusszerűsége ellenére köznapi jelenség, olykor érezzük ugyan szertartásjellegét, elemzést nem, csak néhány megjegyzést kíván: egyszerre rögződik benne a felfedező kíváncsiság és az ellenszegülés nélküli belevesztés. A szó a Haza is egyben, de anyanyelvén is hazátlanítható az ember. Rajongunk érte, mint a levegőért, megszoktuk, a hiánya tehát halálos veszély. Természete szerint a gondolat eszköze és megnyilvánulása, az összegzésé tehát, s időben csak az első benyomások után jutunk el hozzá. Kiszakítottágérzetünk kifejezésének is eszköze, s egyben leleplező jele: ami ittlétünkben egyedi és egyéni volt, az a szó révén általános vélekedésekbe ágyazódik – így kétségtelenül a magányosságból is kivezet –, s egyúttal el is veszítheti az érzékekben lappangó részleteket, az újdonságjellegét. A beszédet előlről kell kezdeni mindig. Mozdulatlanág a mozgásban, egyre szorosabb kötődés a végtelen múlthoz. Olyan honfoglalás, melyet mások rég elvégeztek előttünk, s mi az ő jelenbe tett emlékeiket új minőségben éljük újra, ám azzal a természetességgel, ahogy kenyérért nyúlunk. A szóvesztés elektrosokkja a teljes múltat törli ki. Azóta változott-e valamit is az ember, hogy Savanyú Jóska volt a példaképe? Az emberben lakó állat, de ne ítéljük meg szigorúan, addig-addig húzódtott beljebb, hogy alig mutatkozik, ám öregkorban – ami annyit tesz, hogy az ember kíváncsisága ismét a régi, s amit észrevesz, abban egyre több az ismétlődés, a refrén és a repeta – a gyerekkori állat az öregséggel előbújik ismét, megint kérdez. Kérdései ugyanazok, mint hajdan. A gyerekkori állat éppilyen védtelen és érzékeny volt, mint ez a mai. Nem vénült meg. Kérdései teljesen haszontalanok, és egyáltalán nem praktikusak. Elhagyta rég a miértet, mert hozzá kellett szoknia, hogy a világ ugyanolyan maradt, mint volt; noha eleget gyalulódott és kopott benne, és bármit tett is hozzá szépítőleg, az mind elszállt a hideg ürbe. A miért azért is vált oktalanná, mert a gyerek s majd a felnőtt lelkét pallérozó nagy,

transzcendens gondolat, a bűn–büntetés kettős, eligazító pólusa között nincs oksági összefüggés. Túl egyszerű is volna az igazságtévő eszme. Erre rá kellett jönnöm, s nem tartom szentséggyaláznál, ha megemlítem olykor. Az ifjúkor, melyre az öregség hebehurgya hirtelenséggel érkezik meg, még az idétlen hőzöngésé, test-téren túlra hadonászó gesztusoké, szereplésvágyé, önmotogatóé, egyszóval hiúságé. Az öregkor mégis nyugtalanabb, de a csendet keresi: nem hall. Amúgy éles a hallása, mert megnőtt a füle, hatalmas, lebegő vitorláiba kap a szél, midőn az esti utcán sántítva viszi személyét. Nem hall, azaz visszamenőleg nem hall, mert elszántan elfelejti, amit hallott ugyan, de lényegtelennek vélt. Így is lehet siketet játszani. Miféle kérdései lehetnek? Mivel a világ megismeréséről, a dolgok ismétlődése ellenére, pusztá kényszerből nem hajlandó lemondani, újfent horgadozik lelkében a gyerekkori állat, a milyen? Eredendő kérdése pedig a mi? És ami szeme elé kerül, az egy elunt sablon elvásott variánsa-e, vagy eredeti alakzat friss, eleven megjelenése? Tompa, szemvízben úszó tekintetét, melynek alján kéken áttetszik már a bambaság iszapja, a látványra függeszti. A szem körül ráncok, alatta táskák és bőrfittyenetek, a látás szervének utószezonja. Hosszú orrát, melyet a bánkódás megnövesztett, szereti mindenütt ott szeleltetni, fölemelne minden fedőt, s alászimatolna. Hovatovább csak hallgat, néz és szaglászik, mint valami passzionátus besúgó. Úgy próbál hasonulni, hogy maga is másról beszél, akár a többi ember. A világ olykor fullasztóan szürke, kiszínezi hazugságokkal, melyeknek elemei mégis az eredetihez hasonlítanak. Füllentget. Kelt némi zajt, neszez, amit maga sem vesz komolyan. Arra jó az öreg, hogy hajtsa a köszörűkövet. Eljátszik, hadd szálljon a szikra.

A világot gyerek tudja szétszerelni, kibogozni. Mert a világnak belseje van. A gyerek belenyúl, és elszalad. Visszafordul, és bevágtat a világ közepébe, be a világszintek közé. Ám egyik világszinten sincs a helyén semmi. Rengeteg hát a tennivalója, mert amit odatettek (-stószoltak, -szögeztek, -cipeltek, -biggyesztettek, -támasztottak, -deponáltak és -képzelték), azon változtatni illik. Semmi sem maradhat a régiben. Amit nem bírunk el, a végén fogást keresünk, fölemeljük legalább és visszajuttatjuk. Ajtó, kapu, ha kitárták, becsukandó, ha csukva van, kinyitandó. A kerítésléc lefeszítendő, résbe tett rúddal kitörendő. Amiből több van, egymásra rakjuk. A legsót kirántjuk. Mindig az alsó kell, kifeszégetjük. A meghajthatót mozgásba kell hozni. Guruljon minden kerék. Amit ember rakott össze, szét kell dönteni. A kutyát ingerelni kell, s a macskát megkergetni. A nyugodtan üldögélő récéket, hogy a sok ülésben el ne laposodjanak, felzavarni. Általában minden csendesen gubbasztó lényt fel kell a helyéről ugrasztani. A bajt keletkeztetni és tetézni illik. El kell oszlatni a világ örökös gyanútlanságát. Idétlenül ugrálunk, hempergünk, bukfacezünk, futkározunk: utánzással foglaljuk el helyünket a létben, ám olyan elemi erővel, hogy nem pusztán hasonlítunk, hanem öntudatlanul átlényegülünk. Örökké futunk, s mintha a világ jönne szembe, beleütközünk. A futás a lélekről beszél. Aki lábujjaival is alig érintve a földet, a levegőre dőlve fut: küldték valahova, feltehetően az apja. Aki majd már sarokra lépve teszi le a lábát, kissé hátradől, s minden lépéshez meg-megroggyantja a térdét: megverték, s a menekülés utolsó fázisát futja meg. Az egyenes testtartással, csattogó talppal s magas térdemeléssel végbevitt helyváltoztatás örömteli és öncélú futást jelent, paripához van szerencsénk. Ha csapat gyerek bal lábát előretéve szökdécsel, s némelyik a lábszárát veszővel is pöcögeti: lovasok közelednek. Emberutánzásban sikerre számíthatunk a sánta, púpos, bottal járó, légnyomásos, potrohos és egyéb habitusbeli alapképletek karikírozásával, lehetőleg mögöttük haladva. Ugrások. Pajtagerendáról szalmába, óltetőről paradicsomágyásba, kőfalról homokba. Leesések, elesések, elbotlások, sebek a térden. Tolatás. Kúszás hason. Legurulás füves domboldalon. Hát amikor visznek! Fejjel lefelé lógni. A hatalmas hinta: röpülés.

A föld nyugodt, repecskes, porhanyós, morzsalékos, meleg, puha, türelmes. Bármit megtehetünk vele. Ugrálunk rajta, és döng, rugózik talpunk alatt a világűrben. Megfagy a

sáros kocsit, oromról oromra lépve domborzati térképen haladunk. A száraz földet apró cserepekben fölszedjük és egymásra halmozzuk. A sarat magunkra kenjük. A sárból marékkal fölkapunk, és a meszelt házfalhoz csapjuk. Eső után a sárban megyünk, mely lábujjaink között kitüremkedik, mint a krém. Legszebb az agyag. Formáljuk, ráköpünk, nyálunkat szétkenjük rajta, lesimítjuk. Agyagedényt szárítunk a napon. A homok, ha kupacban van, széttúrjuk, belevizelünk, belekakálunk, betemetjük, és jelzésül botot dugunk bele. Ha száraz, porzós, elterült homokkupac akad utunkba, hosszadalmas munkával a lehető legmagasabb kúppá lapátoljuk föl két tenyerünkkel. Vízet hordunk rá, és alagutakat fúrunk bele. Lábfejünkre rakjuk, tömörre püföljük, kihúzzuk a lábunkat, és üreg keletkezik. A kisebbek a száraz homokot marékszám feldobálják, és aláállnak. Egymást homokba temetjük, és elszaladunk.

Ezt a rossz gyereket biztosan a víz hozta. Teendők. Az álló víz leeresztendő, pocsolják lecsapolandók, ez egyáltalán nem az útkarbantartás érzetét adja, hanem a látványból eredő kellemet. A folydogáló vizet el kell rekeszteni, akár nagy erőfeszítések árán is, a többi gyerekkel szövetkezve. Ami a parton van, a vízbe dobáljuk, ami a vízben, a partra. A nyári tócsában pacsálni kell és mezítláb totyorogni. A patakon át kell gázolni, átnyúló faágon átmászni és leugrani. Az esőben szaladgálni illik és elázni. Kellemesebb meztelenül. A vékony jégre rá kell menni, s hallgatni, hogy reped. A jeget sarokkal be kell szakítani. Esővizet, havat le kell rázni a faágakról. Lehetőleg más nyakába. Ha módunk van rá, ne a hótól megtisztított úton vagy száraz helyen haladjunk, hanem a legnagyobb hóban, sárban. Felhőszakadás esetén az út közepi vízfolyásban. A pocsolóába, ha többen megyünk mellette, páros lábbal beleugrunk. Illik a legnagyobb szárazságban is sárosan hazanyeríteni. Ha utunkba híd, bürü, patakon átfektetett deszka, gerenda, rönk kerül, a vízben kelünk át. A híd alatt elidőzünk kicsit. Alkalmanként elmegyünk nagyobb hidak alá, s ott tartózkodunk fél napokat. A pataknak nekihasalunk, és iszunk. Ha a patakat gáttal elrekesztettük, csurgót nyitunk rajta, lapos kövön folytatjuk át a vizet. Fölé nádból malmot állítunk össze. Forog. Idegen helyre jutva a patakot tekintjük meg először. Szép az erdei forrás, az erdőalján csörgedező patak. Falevelek a vízben. A csordakútból, ha sikerül, felhúzzuk a vödört, és iszunk. Az artézi kút karját órákig rángatjuk. A kerek kút kerekét kiakasztjuk, hogy szaladjon le a vödör. A kútba belekiabálunk, beleköpünk, de nem dobunk bele semmit. Legföljebb göröngyöt vagy követ. A víztükör alján a kavicsok. S amit a hal vagy a rák lát odalentől, felette a víz, visszaverődő színek, fényreflexek látványa, mi is megtekintjük. Süppedő iszapban menni. Fürdés a halastóban. Levetkőzik, derékig gázol egy svájcisapkás ember a vízbe, s csak emelkedik, emelkedik körülötte hatalmas gatyája. Mosolyog. Magányos, szédítő játék: fagyos időben törsz egy hosszú nádat, vízbe mártod, és forogsz, forogsz, addig forogsz vele, míg bugáján a nedvesség jeges érzetet nem ad.

Jó a vásár, hahaha! Országos vásár. Sátrak mindenfelé, rengeteg ember és állat. A sütőgetősátonnál kalapos, ünneplőkötényes emberek esznek-isznak: Jó a vásár, hahaha! Szemben ellentétük: arasznyi, félalakos Hétszer Fájdalmas Szűz összekulcsolt kézzel, széria-fájdalom gipszből. Jézus olyan ujjtartással, ahogy az iskolában kell jelentkezni, töviskoszorús, véres szívére szorítja ujjait, a szívet a mellkas közepére festette a hatásvadász művész, mintha Jézus csak nyomná, nyomná bal felől, át középre. Szorítja, mert fájdtja. Szenvedő tekintetében vád: nem fogadtál szót, ezt tetted velem. Árva testvérpár, egymás kezét fogva kelnek át a hídon, őrangyaluk óvón kíséri őket. Ezek is másodikosok lehetnek. Az angyal nagy szárnyaival mintha sírjaiból kiszállt, szeretett édesanyjuk volna. Itt a második rész: körül már csipkés, vad bércek, alatt kereszt, s előtte e két gyermek térdepel, ide jöhettek át a hídon, szerencsésen megérkeztek, nem estek vízbe. Szeretett édesanyjuk pedig visszaballagott a sötét, hideg temetőbe. Sugárzó arcukat a korpuszra emelik, az Emberfia homlokráncolva

tekint le rájuk, mit akartok e búsbarnával festett tájban, ti szegény, árva, második osztályos testvérpár, hm? Add vissza szeretett édesanyánkat, felelik ezek, és felzokognak, el kéne szaladni innen, be az erdőbe, és megsíratni őket. Öt hattyú a tóra öltögetve fehérrel, királyi íjászok a fa mögött, arasznyira tőlük ágas-bogas agancsú, kutyaforma állat tutul a perspektívára, agancsai között látszik a távolban a várkastély, piros tornyán zászló libeg-lobog. A jobb szélén trampli királykisasszonyok sétálgatnak dundi, cserfes udvarhölgyekkel, mind egytől egyig aranyhajú és piros ajakú, megállnak, hallga csak! a tó közepén, a hullámos vízben csolnak siklik felénk, benne loknis, megnyúlt fejű, keszeg apród ül lanttal a kezében, piros fonál szegte szájjal énekel, deli legény áll mögötte, könnyedén tövig nyomja az evezőt a hímzett kéklilába. Felbög oldalt egy valóságos üsző, a királykisasszonyok fölkapagnak, és merészen a falvédő széléig lépegetnek. Rájuk reccsen egy sátoros, és ijesztgetve feléjük csipked, mintha libát akarna melleszteni: Jó a vásár, hahaha! Nidrág-nadrág-nedrág, gyere, sógor, vedd rád! és jaj nekünk, elszállunk, kiáltanak a királykisasszonyok, s telt kacsóikkal rémülten mártogatva a kéklilát, fölropülnek az égbe, elrepül minden, az agancsos kutya odafent tátogat, gyökerestül az enyhet adó fa, a várkastély mint rakéta, nyolcasokat ír, száll csolnakjában a cérnaszájú zenész, markos legénye egyensúlyvesztetten hadonászik az evezővel, az íjászok csúcsos sipkájukkal integetnek, elszállnak mind. Gyerek, te láttad, hova lettek, itt báméskodtál! Néni, ha jól állapítom meg, ezek úgy a bakonybányai állomás irányába mehettek. Na!!! eredj innen... Most lecsaphatna a vásárra Savanyú Jóska! A szegények hivatott pártfogója! Káromkodna egy förtelmeset, és elkiáltaná magát érces hangon: Mi megy itten, elvtársak!? Vészjóslóan súgva: Sanyargatjuk a szegény népet? Leszállna a lováról. Lassan, igen lassan körbehordozná súlyos tekintetét a beijedt népeken, és szűrős pillantása megállapodna rajtam. Tudsz verset?! Tudok hát, Valamikor, hajdanában! amikor még így beszélt a magyar ember!... (Káromkodás) másikat! Meghajolok, és elkezdem: Gál István volt a század trombitása! sűrű vérű, nyugtalan legény! Regimentje ott feküdt beásva! bús Lengyelország füstös mezején! Ott lövik egymást, ki tudja, mióta! lelketlen muszkák, lelkes magyarok!... Kitől tanultad? Szeretett édesanyámtól. Na jó. Hanem bicskád van-e? Hát nincsen. (Káromkodás) az meg hogy lehet!? S körülnéz, mindenki csodálkozik, még ilyet? Hát mert elveszett. Na gyere, válassz egyet. És ott, a késesnél rámutat, (káromkodás) ezt javallanám, ez a neked való, kétpilingás, rozsdamentes, agancsnyelű. A medvére is rámehetsz vele. Letesz egy százast. Hanem (káromkodás), dobjunk a szánkba valamit. Helyet szorítanak a lacikonyhánál. Leülünk. (Káromkodás) bort! Meg két hosszú sült kolbászt! És egyszerre két, (káromkodás) ámde hibátlanul fölkevert nagymálnát az én szölke bajszú egykomámnak! Szóba elegyedünk. Maga miért káromkodik annyit? (Káromkodás) a gazdagokat szidom, mindig eszemben vannak. Ha meglát egyet, lehányja a kardot mérgében? Micsoda? Hát kardélre hányik. Ahan... Azér' nincs kardja? Elakadna az erdőben (káromkodás), én lövök, úgy gyilkolok. Eszegetünk. Mi leszel, ha megnősz? Útkaparó vagy falubolondja. Savanyú József, a szegények hivatott pártfogója még káromkodni is elfelejt, úgy elbámul: Vág az esze a gyerekeknek! De még hogy! helyeselnek szaporán a kötényesek. Kotorászik, zsebórárt húz elő, fölkiáltja: Íjj, de itt felejtettem magamat! (Káromkodás) a lovamat! Kezet rázunk. Ha gondold, megtalálsz, jó levegőn vagy egész nap (káromkodás), ebéd után se kell aludnod. Utat nyitnak a kötényesek, föl pattan a lovára, csetteget a nyelvvel. Indulna, visszanéz: És egykapuzhatunk a tisztáson. Fűzős focival? kiáltom utána. Hirtelen megáll a ló, mint a szobor. (Káromkodás) szeleppel, egykomám! S már meszsze vágat. Sze-le-pes-seeeee!!!!

A levegő jellemes, párával, fénnel, előérzetekkel viselős, szagokat és ízeket közvetít, körbevesz, és a veszélyre figyelmeztet, hogy hátrafelé vagy a sötétben is lássunk. Az érett, finom, ízes, fényszagú levegő a második magzatvíz. A szegények a levegőből is megélnek, a gyerek a levegőben él, mert lélekanyagú, benne lélegzik, benne lebeg ómega formájú

magzatpózban egy vékony ág hegyén. Helyszínei szerint a levegőnek kora van. Láthatatlanul kavargó beleiben a következők szaglanak: sündisznódög, klozetgödör, a legkülönfélébb ürülékek, az égő gumi és a rohadózó büdösgomba. A gyerek a levegőt nem tudja elrontani. És rontani sem. Általános vélemény, hogy a levegőben madarak élnek, és ölyv szítál a magasban. Az irodalom úgy tartja, hogy ezek emberhez hasonlítanak, a madarak kirepülnek, s az ölyv halott, felszálló légáramok tartják tetemét a magasban.

Félelmetesek: bakkecske, kan disznó, bika, mérges kutya, haragos idegen és a falu bolondja. Ami elvisz: herósz, rézf...ú bagó, csordás és bárki idegen. Minden állatot megzavargásunk, ám a legyilkoltakat elsiratjuk. A kecskegida nyakára rátérdelnek, és elvágják a torkát. Véres a szép, fehér szőre. Beletörlik a kést. Helyén lassacskán bezáródik és hemzseg tovább a világ. Libák sziszegnek, kakas ellen botra van szükség. A vízi lények közül a hal a legkülönösebb. Halraj napfényben. Apró pontyok, farkukkal csapkodva, iszapba fúrják magukat. Kosárral meghalásszuk a patakot. Szűk helyen állunk, a többi gyerek szembe hajt. Magányosan halászva a bokrok alá vetjük be a kosarat. A béka, ha körbeugrál a kosár belső falán, mintha gellert kapott volna, ijesztő. A béka kiszámolja a fogunkat. Erdei pocsolyában maréknyi békaikra. A kígyó fejét ha levágták, holdvilágnál visszafelé. A szarvasbogár szarva, a cincér nyakpáncélja cérnára fűzhető. A lovak. Lovak isznak a vályúból. Lovak az istállóban. Fejük fölött fecskék suhannak. Kiscsikó. Ekézés lóval, felülhetsz rá. Kapaszkodás szekér után. És ha átadják a gyeplőt! Madárfészek földön, fa tetején, odúban, bokorban, zsombékosban. Gólya, gólya, vaslapát, hozzál nekem kisbabát. Sikerült télen verebet fogni kucsmával a szalmakazalban? Rókalyuk, nyúlfészek, őz fekhelye. A tisztáson szarvasok hevernek. Vaddisznódagonya. Beszorult a liba feje a bicikliküllők közé. Megjött a cirkusz, a szomszédba kötötték be az állatokat: teve, láma, zebra, póni, idomított szürke ló. Tehénelés. Szaporodás, szaporodás. A növényzet? Kerti növényekkel kíméletlenkedünk. A nyulaknak és a disznónak a mások kertjéből hozunk zöldet. Csalánt bárhonnán szabad szedni. A friss hajtásokat letördeljük, a száraz ágat letűzzük és locsolgatjuk. Az útkaparó kis piros, fémmelű zászlóját ellopjuk, elássuk, hátha kikel, és sok piros zászlónk lesz. Ugyanígy gyökereztetés végett gyönyörű, barna üvegcserepet is elásunk. A bokrok alja rejtélyes. Arra késztet, hogy megzörgessük, és meghalásszuk kosárral, mint a vizet. A ribizlibokrokat, kezünkben fakarddal, hujjogtatva megrohamozzuk. A magasabb kukoricában kiterjesztett karral haladunk, lábunk közé is véve egy sort. Magányos nyírfa. Nyírcsoport. Lucfenyő. Hatalmas tölgy a távolban, a rét közepén, földig lógó ágak. Jegenyesor a poros út mellett. Vadkörtefa. Kókény. Virágzó vadrózsa. Havas fenyvesből áradó, hívogató melegség. Erdei tóban tükröződő éterek. Szomorúfűzről szakított, lehántolt ág szaga. Suhogó hangja. Korbács fűzágból. Dróttal kitölt bodzabél. Hársfakéreg síp. Makkból készült pipa. Virágzó meggyfa. Birsalma a szekrény tetején. Az akácvirág íze. Lapulevél napernyő. Hosszú, egyenes mogyoróvessző. Diófa a szőlőhegyen. Körök, gyűrűk: évgűrűk, jegygyűrű pitypangszárból, fametszetek, tuskóbütük, levélkaréjok, kerek erdő. Az erdő a legtitkosabb. A fa tetején tartózkodva a világ kisebb lesz, s messzebbre látni. Illetlenségeket kiabálunk az alant ballagó öregembernek, s elbújunk az ágak között. Az összedörzsölt diólevél hónalj-illatosító. A japánakác termésével lányok festik a körmüket. Szederrel órát és szívet rajzolunk magunknak. A patakparti fűzfa erős szélben olyan szép és szomorú, mint amikor a lányok tarkójáról félrefújja hajukat a szél. A faanyag faragható, hasítható, fűrható. Fenyőkéregből tutajt csinálunk. A magas aranyvesszőből, kukoricaszárból, deszkából, zöldágból, szotyolaszárból kunyhót.

Mikor alig éltem, sivatagi vezetőm egy poros filodendron lett, éjszakára esett az a táj és évszak. Antheus erőt a földből nyert, aki a mítoszból kiesik, egyazon antheusi kategória lesz, a fejlemények elébe tolnak egy faladában hajladozó, leveleivel bajmólódó filodendront. Fejében átütnek az áramkörök, látása megzavarodik. E felfordulás éjszakára esik, mondom,

éjszakai évszak és táj. Miféle szikrák a tompán lögybőlődő agyban? Emlék. Úgy emlékszem, időn kívüli volt az a növény, mint a gótikában az orgonaszó. Hallatszott az éjszakai félhomályban, a levelekre porszemek zuhannak, locsogva fölcsapódnak a kráterek a kocsonyás klorofill-glóbuszokon. E kifosztottság pillanata trigonometrikusan új látványhoz vezet: minden síkban zajlik, ábrázolása fehér papírra való, de e sík ama hatalmas gömbök felszíni metszete, melyekbe arcunkat belemártjuk. Adalék a viselkedéshez: bátorság, kitartás és erő nem a szembefordulásban ércesedik, a nyitva tartott szem a merészség. Hogy nem fordítunk a látványnak hátat. Ez a lét tövén sarjadt filodendron története.

Kilűjjem? Kérdezte V. F. Az öreg Elekes zsebórájáról folyt a szó, s jött a Sztalinec. Kint a hídon, lánctalpas traktor. Mákszárral cigarettáztunk a szárkupac mögött, a V. F.-ék kertjében. Lőttünk már ki Détét is. Becéloztuk, kilőttük. Hagyd a tankot. Elekes a világháborúban találta a zsebórát. Robban? Volt ott egy fa. Átölelte, óvatosan csavargatta az óra fölhúzóját. Nem robbant, zsebóra volt, nem robbant, dobáltak le repülőkről robbanó játék babát is, mondják. Álarcban megtámadjuk, elveszük tőle. A zsebórát. Szívtuk a mákszárat. Este már az erdőben lakunk, gunyhót csinálunk. Nyíllal ha oldalba lőjük az őzet, elfekszik. Lesz mit enni. Szöveget teszünk a nyílvessző végébe, kireszeljük hegyesre. Reggel az öreg Elekes megy a szekérral a Csatkai laposra bükkönyt kaszálni, álarcban megállítjuk, elveszük a zsebóráját. Megkötözzük, bevágjuk a saroglyába. Ráhúzzuk a lóra zódággal. Visszazavarjuk az öregot a faluba, mondja meg nekik, az erdőben garázdálkodik Savanyú Jóska a bandájával, a falu pedig föl lesz gyűjtva. Azok nem gyűjtötték föl a falut, elhajtották az Esterházy marháit, mert nem tette ki a márványpadra a pénzt. A gróf. De ki sipárog? Kint az úton rikácsolt egy női hang: Nem tok biciglizni! Nem tok biciglizni! A meredek kocsiuton a Bolondmáris jött sebesen. Nem tekert, nem kontrázott, csak ült a nyeregben, a lába nem ért le, rúgkapált és sivalkodott. Odahasaltunk a kerítés mellé, a gazba. Onnan lestük. A hídon még átgurult valahogyan, de elfogyott a lejtő, lelassult. Megállt. És elvágódott. Kárörvendőn föl kacagott, és elkiáltotta magát: Netek! Aztán hanyatt fordult, feküdt a porban, és újra rákezde a sipárgást, hogy nem tud biciklizni, a kovácsok mégis fölültették.

V. F. (célozgatja) Kilüvöm, ne killóggyon.

P. GY. Biztos a műhelybe' is kiregetni vót, azok meg fölültették. Összekiregeti a fát, két szatyorral, betüzel, aszt mesztelellyen járkál a konyhábo.

ÉN Közbe' forrajja a vizet.

V. F. Mer' megfőzi a gyerekeket. A banyájo.

P. GY. (legyint) Nema...

BANYA (fölkászalódik, két kezét a magasságos ég felé emeli, és fölsikolt) Kib...ásbú vót!!!

ÉN (röhögve) Főtették a biciglire a kovácsok. De jó' főtették!

V. F. (súgva) Odapörkintek a valogábo egyget.

BANYA (belerúg a biciklibe) Anyádkinnya!

És a Bolondmáris, ott hagyván a kerékpárt az út közepén, sántikálva, szitkozódva elindul vissza, a kovácsműhely felé. Nevet a banda, s odaballag a tűzhöz... Rágyújtunk. Tanyázunk, pittyogatjuk a mákszárat, hallgatagon időzgetünk. P. Gy. csendes pipaszó mellett elejti, hogy le kéne eresztetni a halastavat. Kiszedjük a zsilipdeszkákat, odatartjuk a zúgóhoz a kosarat (a bucsarat – V. F.). Ha meg lement a víz, összeszedjük a pontyokat zsákokba. (Vellával – V. F.) Az erdőben kell még gyufa, hozok. A kutya, az nem ártana, a Szultán. Nem visszük, mer' komondor. Hát jó. Holnap vásár lesz, még a naptárban is benne van. És nincs tanítás. A kicsik nem jöhetnek az erdőbe. Ohogyisne. Induljunk inkább reggel. Hát jó, úgy lesz. De hajnalban. Most a tó következik. Előbb a tónak meg kell lenni. Aztán az erdő. Hát mehetnénk.

E SOROK ÍRÓJA Utóbb még börtönbe is juttatom az apámat? (a fiúkhöz) Megállni, gatyás haramiák!

V. F. (merészen) Maga hunnan gyütt ide a mi kertünkbe?

ÉN Idesapám kibír án magávó!

E SOROK ÍRÓJA (ÉN-hez) Fújd ki az orrod. Ne az ujjaddal... Mákszár. Gyújtogatás. Halastó! Aztán el is zavart benneteket a Nagy Istók, szerencsétekre.

V. F. Kifüleet ez bennünket! Elárujja!

E SOROK ÍRÓJA A jó kisdobos megszorítja szeretett édesanyját. A jó kisdobos meggyónja, és minden rendben! Aztán fenékbe lövi a Bolondmárist. Kész a lecke?!

P. GY. (öntelt mosollyal) Nem vót földva, hónap vásár, ezt se tuggya?

E SOROK ÍRÓJA Megfogjam a füledet, vigyori?!

V. F. De kilúním...

E SOROK ÍRÓJA (rezignáltan) Az egyik tömlővel szívja a hordóból az apja borát. A másik becsúzlizza a tanácsház ablakát. A harmadik gyufát lopkod. És paráználkodik a Kicsi Annussal! (ÉN-hez) Megkérted a kezét, lator?

ÉN Házasúni szándékszik. Szeretett idesanyám aszt monta, várgyak, mer' én vónik egyedűvalú támosza.

E SOROK ÍRÓJA (magában) Göcseji tájszólásban kéne beszélned. (ÉN-hez) Apád elvert?

ÉN Idesapám nem tuggya, odavót a firízstelepen.

E SOROK ÍRÓJA Tüzeltek. A kazal mögött is!

V. F. (ijedten) A Vilmus ángyomék macskáját, azt ne...

E SOROK ÍRÓJA A macska nem nyúvad ki a történetben. Ha hazamentek anyátokhoz. És fölsöpritek az udvart. Eredjetek. (félre) Lecsillagzott a betyárvilág? De isze' az sose.

Kezdetben vala – a bűn. A gyerek félelme a legmélyebb, legteljesebb. Egy pofontól, mintha egész délután minden ismétlődne, különös, ájulástól édeskés déjf vu-érzése és planetáris víziói támadnak. Félelme hányingerig, tudatvesztésig fokozódhat. Dadogós lehet egész életére. Elbújik, rugózva reszketnek a térdei, vacog, akár a lázbeteg, s mintha a szívét nem tudná visszanyelni, fuldoklik és bevizel. A félelmet makacssággal győzi le. A dac az ember félelem elleni szere: ha agyonverik, hát akkor sem. Lábánál fogva fölakaszthatják és megnyúzhatják: akkor sem! Inkább világgá megy. Számonkérés esetén elhagyja az ereje, megnémul, szeme kimered, nem menekül, karjait a feje fölé kapja, mert a csapás, a maga biblikus természete szerint, a fejre zuhan. A gyerek fejét tilos ütni. Ha verni kezdik, megkönnyebbülten, torkaszakadtából üvölt, könnyörög, fogadkozik, esküdzik. A verés, mint fájdalomérzet felkeltésével nyomatékosított önkifejezés, csak akkor hatásos, ha nem kitervelten és nevelő célzattal megy végbe, mert ha a bot kiválasztásával és szakszerű megsuhintásával kezdődik, máris hatástalan: teátrális az auftakt. A testi-szellemi fejlődésre káros – és lélekölő szadizmusra vall – a mechanikus bot- vagy kézmozgással, liturgikus szenttelenséggel végbevitt verés: a két test kommunikációja, az elemi erő és a kiszolgáltatottság igaz átélése sérül tőle, a bűn elveszti súlyát. A verés, akár a valódi bűn: ártatlanul önfeléd. Az igazán szép, emberi verésben sosem megfontolt nevelő célzat, hanem elemi harag és tehetetlenségérzet nyilvánul meg. Szinte tombolás, melynek tevőleges fokát az erőviszonyok közti különbség adja, azaz a vert személy fizikumának jellege, hiszen bármiféle haragnak is csak a tudat regulációja adhat formát, a szülő előbb robban szét mérgében, mintsem gyermekét agyonverné. A verés széptani vizsgálata felől szembetűnően giccses a teátrális jelrendszer, hiteles eredetiséggel kell a szemnek elhomályosulnia, az ajaknak elsápadnia. És az ujjaknak reszketniük, midőn grabancba markolnak vagy kézbevaló után tapogatnak. Boldogtalan gyerekkora volt annak, akit fellengzős pedagógiai célból vertek. Verést – illyési áthallással – nyomban, a tette kimért válaszként kell adni és kapni. Ha nincs rá mód, mert a gyermek éppen csavarog, ám hazatértét jóval megelőzte tettének híre, az eredményességből sokat elvesz a düh hosszas, öngerjesztészerű rezerválása. A várakozó harag föl-alá tébolyogván, megszellőzködik a szülői aggodalomban, és megenyhül. Mentő körülmény jön szóba: Az atya tenmaga is volt gyerek. Ez kétségtelen. Hangzik az ellenérv:

De őt is elverték! Lám, mégis itt van, és rendes ember lett belőle! Ez is kétségtelen. Nos, megérkezik a tettes, bűnének teljes tudatában ténfereg az udvaron, már leesett vállain látszik, hogy keresztet hozott haza, s az elkövetkezők miatt mély gyászban van. Csak az igazi kártevő lelkületek tudják magukat mesterfokon sajnálni. S itt van a zsilipemelgetően tragikus vétség – a gyerek, hogy megértsék, válaszait eltúlozza, legköznapibb közleményei világgá kiabált újdonságok, szolgálatkész iparkodása mindennek a föltaszigálása, ha csak odaállítják valami mellé, hogy őrizze, időközönként szalad jelenteni, hogy ő az egész világ ellenében, élete árán is a helyén marad; ha pedig töredelmes megbánást mutat: kétrét görnyed – alakoskodik. Ha számításba vesszük, hogy a tettes megpillantása vértolulást okoz az atyai elmében, s ha az a bitang még alakoskodik is, mintha gúnyolódna, az már gátszagató dühöt indukál, érthető hát, hogy az apa a harag áradatával zúdul ki az udvarra, hogy ivadékát eleméssze. Kiáll tehát az ajtóba, s csendesén így szól: gyere csak ide. Forduljunk el. Voltak házak, ahol meg kellett köszönni a verést. Bizantomán erőfitogtatás. Szánalmas utójáték még a bocsánatkérés is. Inkább forduljunk szeretett édesanyánk felé. Az anyák, ha verés közben megölik, ízekre tépik és amúgy nyersen meg is eszik magzatukat, szeretetteljesek a náspángolásban, talán ha az első mozdulatuk elemi kirobbanás, hiszen bármi ütleget fölkapnak, előnyben részesítve a söprűt, ám elfogy az erő, a verés szimbolikus lesz, és elcsitul simogatássá. A vert személynek mégis gyermeki kötelessége úgy üvölni, mintha az apja verné, de illetlenség fogadkozni és esküdni, hiszen mindketten tudják, hogy nem fáj. Szülők, sok közös teendőik mellett sem vernek együtt gyereket, és nem is szövetkeznek ellene. Faluhelyen is megesik, hogy reményvesztett, sorsüldözött vagy magányos anyák szadistává válnak, s gyermeküket minden ok nélkül ütik-vágják, mintha a világnak ütnének vissza. Magukat is kínozza, s e kín függőségében élve, irgalmatlan lelki terrornak vetik alá szülöttjüket. Lelki fájdalom és vélt világrahozói jogok elvakultságában élethosszig zsarnokoskodnak és zsarolnak, míg le nem csendesítik őket. E boldogtalan sorsú gyermek eredendő bűne, hogy él, s szülője magát a végzetet mímelve testálja rá tulajdon sorscsapását. És e boldogtalan gyermek bűne kiteljesedik: nemcsak gyűlölni való szemtanú válik belőle, hanem maga lesz az oktalan büntetések megtestesülése, már maga áhítja a biztonságérzetet nyújtó szenvedést. Apák, némelyek, legfőljebb rettegésben tartják családjukat, a lélek körül nem babrálnak sokat. A gyereket szülei és tanítója verhetik meg, más felnőttek tilos, ám súlyos eset adtán panaszkodhat rá, e panasz szintén csak hirtelen haragból eredhet, noha kivitele csupa nyugalom: kint dülleszkednek az udvaron, dohányfüst bodorul, lassú szóval két rezzenéstelen és markáns arcú törzsfő tanácskozik. Aztán az egyik elköszön, és megjön helyébe a vértolulás. Szomszéd apák nem panaszkodnak egymás gyerekére. Ha a gyereket másik gyerek veri meg, otthon is megszidják, ha nála nagyobb gyerek, az apa négy szemközt megfeddi a más gyermekét, de nem tárja ennek szülei elé az ügyet. Kisebb gyerek megveréséért is – hogy az erőviszonyok hierarchiája mellett a verés atyai és kizárólag családi intimitásban gyakorolható jogként az emlékezetből ki ne essék – meg lehet otthon alaposan verődni. Idegenek előtt nem vernek. Felfüggesztetik s befejezettnek tekinthető a szenvedélyes ütlegetés, ha vendég jön. Sajnos igen ritkán, hiszen többnyire az utcára is kihallatszik, hogy a háznál gyermeket ölnek, a családfő méltó haragja nem tartozik másra, ilyenkor oda még vinni sem ajánlatos semmit. (Ha részeg veri a családot, beavatkozik, aki meri.) Verést megelőző fokozatok: odapillantani, sötéten ránézni, alsó ajkat beharapva rámeredni, rászólni, ráfordulni, ráüvölni, odavágás végett fölkapni valamit. A verés főbb nemei: ügyetlenkedés, esztelenkedés, hiábavaló figyelmeztetések nyomán nyaklevest lekeverni; égbekiáltó, súlyos kártétel esetén azonnali jól elverni; az összegyűlt és valami okból megtorlatlanul maradt, közepes és súlyos vétkek nagy bűnnel történt betetőzésének pillanatában (e bűnök fogcsikorítással, fel-felhördüléssel kísért elősorolása közben) következik meg a kiadós verés. Titkolt vétkek jelei: a tettes folyton az apja sarkában van, s vékony, megszeppent hangon árulkodik más gyerekekre (szinte megkönnyebbül, és bocsánatot nyer, ha végre szólunk

hozzá, és elküldik a gereblyéért), szolgálatkészen futkos ide-oda, a felnőttek beszélgetésébe fennhangon belehelyeseli. És mint az ivadék, sóvár szemekkel eszi az anyját, és hozzádörgölődik. Gyanút kelt, vajon mit követett el már megint. A megszabadító kérdésre ajánlatos a mindennél is többet bevallani. Egy fejcsóválással megúszhatja. Legemlékezetesebbek az elmaradt verések. Epizód: A tilalom alatt álló bicikli pedálja valamiképpen letörött egy kerékvető kövön, aztán a kerékpár a helyére lett támasztva s a pedál visszaillesztve, a bűn ideig-óráig titokban lappangott. Induljunk hát meggyet szedni, meghívtak bennünket. Az apa megfogja a biciklikormányt, s leesik a pedál. Az oldalt csöndben várakozó gyermek felüvölt. Mindent derűbe emelt a meggyeszedés, elmaradt a verés. Nálunk a meggyeszedés enyhítő körülmény volt. Családja válogatja.

Egy napon. Minden egyetlen napon történik, az élet egy nap. Ültünk az erdőszélen Annával. Szép vagy, Annácskám, a szívem gyökeréig elsápadok érted. Tépkedtem és marékszám szórtam a juharmagokat a magasba. Körülötte repkedtek. Nevetett. Eltakarta a száját, felnyomta az orrát, úgy nevetett, illendően. Tetszett. Teérted fáj ez az egész erdőség, Anna. Nagyon szép volt a szemöldöke. Ültünk az árokszélen, és szórtam, szórtam feje fölé a juharmagokat. Neked van a legszebb szemed a világon, Anna! Elmondom, hogy előbb... Álltunk egymással szemközt, néztem a haját. Eltakarta a száját, úgy mondta: Gye. Nevetett a szeme, s mondta még: Gyere... gyere ci. Az erdőszélen, az út mellett, nahát, az a juharfa, és sütött a nap Annuska hajára, s messzebb a vásárban is nevettek, s ő azt mondta, gyere cice. És igen szép volt a szeme. Nem meri kimondani, eltakarta a száját. Aztán két tenyerét a fülére szorította, mintha hallani sem akarná, amit nem mer kimondani, nézett nagy komolyan. És befogta a száját, úgy súgta, gyere... cicer. Elfordult és nevetett, istenem, hogy nevetett. Kimondtam: cicerézni. Megfordult, ő szégyelli magát. Eltakarta a száját. Hősiesen kimondtam: cicerézni. S levetkőztünk az erdőben. Mutasd meg, egész közelről. De te is mutasd meg rendesen. Nézegesd csak, hát nézd meg. Hozzáérhetsz. Én is neked. Hogyan kell? Szerinte nem fekve, hanem szemben állva, úgy lesz gyerek. Aztán vizsgálgattuk a hasát, akinek gyereke lesz, annak nagy a hasa. Igaz. Megtapogattuk, ebben nincs gyerek. Ő most fölveszi és félrehúzza a bugyiját, úgy kellene megint. De a hasa nem lett nagyobb. Mit tehetünk? Hihetetlen. Elmondom. Az egész úgy kezdődött, hogy az öccsével vigyáztak a libákra az erdő mellett. Nem messze a vásártól. Ott szép füves a térség, rajta túl vízenyős, azon is túl margarétás, és tovább az erdő. Mostakkor. Én a bicskát már megvettem a vásárban, adott rá édesanyám pénzt, ott volt a zsebemben az új bicska. És ott is hagytam a vásárt. A vásárban a tanító bácsival is találkoztam, néhány osztálytársammal nézgelődött a tömegben. Jó a vásár, mondták. Akkor az új bicskámmal elindultam az erdőbe, szerettem ott lenni. Már messziről láttam Annát a libáival. Az öccse is ott volt vele. Az erdő felé sétáltunk, a libák meglesznek, rájuk látni. Elmondom megint. A sátonnál megnéztem a bicskák árát, félrehúzódtam, megszámláltam a pénzemet, Savanyú Jóska nem csapott le a vásárra, hogy agancsnyelűt nyomjon a kezembe, olcsóbbat vettem, és indultam bogarászódni. Találkoztam Kicsi Annával és öccsével, libákra vigyáztak. Libát legeltettek kint a falu szélén, az erdő mellett, a réten. Az erdőben pedig rászóltunk az öccsére, fordulj el, nem neked való. Azután, később az öccsét elküldtük libákat keresni. És ültünk az erdőszélen a fűben. Talán futottam egyet. S visszaültem mellé. Fölálltam, hogy megnézzem szemből. Igen tetszett, de annyira, hogy az út szélén a juharfáról magot szaggattam, és dobáltam a feje fölé. És ott propellereztek körülötte. Nevetett. Te vagy a legszebb a világon, szerelmem, Anna. Ült az én gyönyörű Annám az árokparton a fűben, virágos szoknyában, szandálban, mögötte a tölgyerdő, mosolygott, és húzogatta a szoknyáját a térdére, mosolygott, s tépkedtem a magokat, földobáltam a magasba, nézte, és nagyot nevetett, és az ő kedves arcába sütött a nap, s úgy nevetett, hogy eltakarta az arcát, és az ujjai közül lesett, és a szeme nevetett rám. Lehajtott a fejét, és a válla nevetett. Aztán megnyugodtunk. Felnézett, és rám mosolygott.

Az istenek világa: fény, víz, lombok. Nehéz beszélni róla, a szöveg önvesztő. Szentimentális dadogással alkalmazkodik. Első helyük a nyári patak, a lapos víz oldalában kavargó források, amikor a nap a behajló koronák alagútján át permetez a víztükörré, és felsűrűsödik a felszínen, mintha fénypatakban állnánk. Kint, az alagút kapujában napsárga tüll vibrál. Megállva a patakban, az alig záródó koronák alatt, elfogja a gyereket élete első patetikus érzése, érzi azt a belső, finom szorítást, mely egyenletes vérütemmel a testének tapasztalt érzete, s a kinti lüktetéssel együtemű. Ez a helyszín. Fizikai és lelki éntudat. Hastájon, torokban, bőrön, agyban. A kinti világból áramlik át rajta, lényével együtemű pulzálásban. Szervi éntudattal érzékelt eucharisztia. Szédítő Lényeg, melyet a pillanat megindultságában érzünk meg, s ez az élmény ismétlődik később a lélek ünnepeiben. Gyors rádöbbenéssel érzi meg ezt a gyerek: fölzeng a világ. Kitárul a lélek az akaratlan önfeladásnak abban az egyetlen módjában, ami nem alávetettség. Kísérleti módon nem áll elő, a művi, experimentális eszköz álkáprázatot teremt. De megjelenik az iszonyatos magányban, mint ahogy a szem a sötétben az ellentétes színt hívja elő. Ugyanez a teljesség az első hó az erdőn. A legsűrűbb pillanat első élménye ez. Elmélyül, alapérzéssé válik, s azóta pislákol, és bensőnkét égetve olykor felfellobog. Idebent. Szó ha elhangzik, erről szól. Fényről, vízről, hóról, erdőről emez eredendő élmény belső utórezgése nélkül nemigen tudunk mit mondani. E teljesség előszobáját idézi minden első hó is, amint kicseréli a tájat, s a hajdani csavargóöszönt ébreszti föl. Ez a Haza első helyszíne. Ebben az időben nincs a teremtésben Sátán, s nem is hiányzik belőle. Az álom helyszíne szemmel látható-e? Mert ez a teljesség van a páros létben maradandóan, a másik lény én-univerzumában. A másik ember bőréből kizárva: nem élek. A magamé megfullaszt. Most arra gondolj, ami megtörtént, s megtörténik újra: fénypázmák csúsznak alá, szalagosan kinyílnak a vékonyka karon, horpadt mellkason, lábszáron, s a nyírt haj fölragyog. Átfordulunk negyven évet, gyere tovább, és az gyümölcsnek oly keserű vize megédesül, jer velem, most megmutatják magukat ők, a lombokról fénypermet szítál, s lent fényes tükör a patak, lombzárulás és tükröződés delejes terében mondom el utóbb, a fényanyagúak világába értünk. Fénygömbben utazunk kettős magzatpózban: bezárul a hulló napsárga s a zöldes alagút, melynek alján fekete-fehér homályba vész a víz. Semmi sem fáj, ez a születés útja, s mert egyszer megtörtént velünk, ezután örökké lángból a lombok. Odatúl járunk. Csak ez a valóság. A valóság álomszerű.

A szegénysorsban a remény kövér. A remény böhönc családtag a nyakunkon. A vándorlás közben. Éhes. Odaültek a ládájukra a szüleim. Ültek a ládán kétfelől, és jóllaktak, még paradicsomot is ettek. Boldog napjuk volt ez, emlegették. Jóllakatták a reményt. Én az éhséget messziről látom, képzelgek róla, nem koplaltam, az ő védelmük alatt éltem. Utóbb handabandázhatok, hogy nyomor és éhezés közt a remény tesz különbséget. Hazugság, kedves. Ülnek a ládán a szüleim. Az emberpár. Itt, a gyepes dombon állítsuk föl a régimódi, állványos távcsövünket. Manapság ez a látvány a vasárnapom. Idebent. Elmondom közben, szüleimet nem lehetett legázolni. Két halott bátyám van a barbási temetőben, Zalában. Apám csinált nekik koporsót, kékre festette. Elsőszülött vagyok és harmadik. Beszintezem az állványt, távolságot is tudunk mérni. Nézz a rézkarimás lencsébe. Árnyék fut át a falun, fekete csipeszével lenyúl a magasból a halál, s fölcsap a rugdosódó emberalakot. Minden halott a falubelim. Ezért szerettem temetésekre járni? Aki nem jött el, kiállt a kapuba, nézte a menetet, és keresztet vetett. Onnan integettem anyámnak. Pöfögve közeledik az erdőben a törpemozdony, mint a mesében. Kikanyarodik az akácospól, fújtat a silógödrök mellett, s megáll a falu szélén. Ott a „fűrésztelep”, a hajdani grófi pajta. Rönköt hoz, amit itt, e nagyralátó ipari létesítményben (egy szalagfűrész, egy körfűrész) dolgoznak fel félkész fűrészárúvá. Azt viszi tovább, átzötyög a falun, kocsúton, kertek alatt, át a földeken, a Bakony-éren, a bánki állomásra. Játékvonat az apró házak között. Játékszekerek az úton. Apró tehének, mint a Kisdéd jászla körül. Anyám varrt, apám a fűrésztelepen dolgozott. A munka

három műszakban folyt, a kor hajszolt embere itt emelte a tonnákat naponta, versenyben a normával, melyet a nemzetgazdasági érdek emelgetett. Ez a norma természete, egyre súlyosabb lesz. Sérvek, húzóadások, derékfájás. Doktor: Nézze, maga a nép ellensége, mert tönkreteszi az egészségét. Az ártatlan gyerekkor idejéből húgom anyámmal, családjával Komárom megyében él. Apám rég meghalt. Születésem szerinti rokonaim Zalában, Csesztregen laknak. E falunév azt jelenti, Csisztij Trug, Tiszta Patak. A Kerka folyik ott. A melegségről beszélek. Keresztanyám azt mondja, ő már nem megy el Barbásba, maradjon meg emlékeiben, amilyennek valaha látta. Sokrétű az idő. Nekem is van egy hasonló falum, egyazon földrajzi helyen fekszik a kettő. Én láttam ugyan, de a régít az emlékeimben látom. Mondta, a tengerről álmodik. Tengerről, itt? Sokat tudhat róla, a fényről, az ég színéről, guruló hullámokról. Tán értem. Mi, együtt az élőkkel és a holtakkal, ugyanott élünk. Még nem álmodtam tengerrel. Eltakarja valami a valóságot. A tenger a valóság. Mondom, a valóság álomszerű.

Jön az udvaron. Léptei a homokba süppednek. Motoz az ajtón, és megreccsen a padló. Meg ne fordulj! Kiszolgáltatott hátad, az elébe tolt, ingerlően ép hátad lefegyverzi talán. Már mögötted áll. Zihál. Aztán távolodó léptek, ajtócsapódás, rohan az udvaron, arcába vágódnak az ágak, szárnyai a kiterített, száradó hálókba keverednek, elzuhan, kapálódzik, hempereg, egyre jobban belegabalyodik. Tehetetlenül fölsír. És elcsendesedik. Mozdulatlanul ülve várod a reggelt. A te várakozásod hozza meg a teljes, zokogató ragyogást, amikor minden odalett. A mennybolt sminkje reggel! Az az édes, pirkadati giccs az ég alján, s előtted a rózsáról lecsurranó fény! Valóságosabb az éjszakai képzelgésed, a Semmi, mint amit a Nap a szemed elé tár: éjszaka itt járt. Ez is az Ítélet része.

Tisztelt bíróság! Mi, a védelem, kényszeredetten elismerjük, hogy tehetetlenek vagyunk. Egyrészt: az Ítélet tárgya szerint optikai magánügy. Másrészt: ha az Ítélet lényegét tekintjük, azt, hogy lángpallosával mutasson rá eseti megtestesülésére, vagyis az elítélre, a bizonyító eljárás szükségtelen. Hiszen a vádlott maga szolgált értékelhető, noha másodlagos bizonyítékokkal. Akaratlanul? Előre megfontolt szándékkal? Igen és igen! A kényszer vitte rá. Aki elhagyja azt a világot, és kapa-kasza-kerülő lesz, hajlamos a mélakorra. Felhívom a tisztelt bíróság magas figyelmét egy lényeges momentumra. A vádlott maga mondta: fázom. A mélakór tünete, hogy önnön múltját keresve vallomásokba bonyolódik, mert melegségre vágyik. Tisztelt bíróság, idézzük fel az eseményeket. A gyerekkor türelmi idő, az Ítélet már érvényben van, ám hallgat és várakozik. Az Ítélet remél. És a vádlott, az Ítélet selyemgubójában megérvén a bűnre, és megfészkelődve ennek melegében, elrúgta magát e léttől, és felemelkedve metamorfózisa szárnyain (a védelem sem tagadja) lapos röptű, múltját nyákosan maga után rángató, első generációs értelmiségivé vált, mellyel maga ellen hangolta szeretetteljes nyájasságunkat. A gyerekkori első, perzselő gyertyalángban Aranykort gyanít. Mivel múltat kerített, szinte kikanyarított magának az Ítélet forró szívéből, de e tetteivel mégsem élt vissza a világ rendjét veszélyeztető módon, hanem rongy alkuszként az általánosan elterjedt szokáshoz próbált igazodni, létével hazudott. Hogy élhessen? Ott él-e a mindeneket magához emelő Ítélet Kedélyében, a kőfal tetején, a zöld lombok között, a tűz ölelésében, ott él-e a maradandóság helyszínein? Noha csak érzi, de nem ismeri, mégis elfogadja az Ítéletet, hiszen bármilyen ítéletet elfogadna. Értelméhez s maradék kollektív érzületéhez apellálva fejtsük ki neki, hogy megérdemelte, hogy az Ítélet, sokarcúsága, atavizmusai és populációinak szukcesszív láncolata ellenére, egyedül az övé. Hiszen ítéletben részesült. Nem pedig prejudikáló kegyelemben, hogy ügyének a tisztelt bíróság egy életre hátat fordíthatna. Ezt megérteni és megértetni – a védelem dolga. Hogy a vádlott is felfogja, és elpihenjen az Ítélet forró kebelén. Léte fölött az Ítélet védangyala őrködik. Talán olyasmibe fogott – a szó környékén lebzselve, s közben a tükörbe bámulva, hogy felfedezze magán azt a

sebet –, amihez több a hiúsága, mint a vérzékenysége? Nem, tisztelt bíróság, ez olyan fölmentésre adna okot, ami nem is érinti a valódi bűnt. Feddjük meg érte. Légy alázatos! Tisztelt bíróság! Itt lappang az igazi bűn! A vádlott ama szent örökséget veszélyezteti, melynek, miképpen az Ítéletnek, idő, vizualitás és közvetítő lét lényegi vonásai, s melyeket úgy tagad meg, hogy mellőzi őket. Az Ítélet fénycsóvjája emez önvakító sötétben nem azt kutatja, hogy a vádlottat a nehézsorsúak dobták-e felszínre, mert tálentomos vala, vagy magától lépte át kasztja határait, mert büdös volt neki a munka. (Tettének esztétikai minősége mellőzhető, az amatőr éppoly meztelen kézzel nyúl a művészi tárgy fortyogó lávájába, mint a kiválasztott.) A vádlott e bűnével az igazsorsúaktól a hamissorsúak lator kompániájához pártolt, ellobbant lánghoz kapdos, s mégis forróságot érez. Pörkön fog tüzet! Ez a bűne. S már minden rendű magány alól fölmentve a félvakság, a rész szerint benne való ismeret emészti. A tükörlét homálya. A vádlott enmaga mérte ki saját börtönét, innen odáig. Fénytől sötétig. Tisztelt bíróság, a büntetés enyhítését kérem, midőn a fennen költ nyájassághoz fordulok. Enyhítésül, mint a tudat végső lobbanásában, ragyogó nyári fényben álljon ez a falu. Melyből az Ítélet kizárta. Bámulja csodálattal és sóváran, mint aki megöregedve, botladozva végül hazatalált. És megint úgy ismerjen rá, miként maga is megismertetett az Ítélet vakító káprázatában: színről színre.

Baán Tibor
Cukor György: Para
Orpheusz, 2001

Cukor György mély és eredeti költészetének fölfedezésére történtek már kísérletek. Első verskötete, az Egy kartoték hátlapjára (Magvető, 1987) csendes, de megérdemelt sikert aratott nemcsak a versolvasók, hanem a szakmabeliek között is. Most, hogy megjelent az új verseskönyv, a Para, mindenképp elérkezett az ideje, hogy ismételten fölfedezzük e lírát, amely folytatása és logikus beteljesítése a korábbi kezdeményeknek. A Kerkabarabáson született költő életének színterei – eleinte a fűrésztelepeken dolgozó apa vándorlását követve – Fenyőfőtől Bakonyszombathelyen, Rédén és Kisbéren át ível Sopronba (erdészeti technikum), majd innen Szombathelyre (főiskolai tanulmányok), hogy e vándorlás végállomásaként a költő Törökbálinton állapodjék meg. Mindennek felsorolása – úgy vélem – kikerülhetetlen annak megértésére, hogy honnan bányászta ki Cukor György a maga sajátos tájélményeit, léttapasztalatát. Hasonlót ahhoz, amit a nagy történelmi nyomás alól kiszabadultak, a vidéki Magyarország ismerői hoztak be az irodalomba. Lírája, melyet hermetikusan elvontnak, kriptikusnak is érzékelhetünk, erre az alapra épül. Csakhogy Cukor élménye – láthatóan – nem valamiféle életidegen desztilláció útján jött létre. Képeinek, kijelentéseinek valódi súlyuk van. Példázzhatja ezt első kötetének egyik fontos verse, a Királyi udvar, mely történelmi téridőbe helyezi a korszak elfeledettjeit: „Történelmi iszapártér az ország. / Mi hoztuk az iszap hullámterét. Meghódított, kiélt / üres. Új lakóit csak málló nikkal, pattogzó lakk / rajzolja ki ledobált vasholmikon.” A múlt jelene és a jelen múltja e versben a színhely logikájával indokolt képeket indukál. Olyannyira, hogy a hirtelen felbukkanó vízihulla („Elhoztuk hát megváltójukat, a fiút, ezt az itt talált vízihullát, aki feltámadt az iszap szőnyegébe szöve”) hideglelősen pontos érzeteket kelt. A metaforák megelevenednek, az önsebző igazmondás, helyzetértékelés dokumentumaiként jelennek meg. Azaz nem illusztrációként, nem költői ékítményként. Ez pedig fontos különbségtétel, amelyre fel kell figyelni.

Érvényes a megállapítás az új kötetre is, melyben a korábbi drámaian fekete-fehér színezés hirtelen-váratlan színesre vált. A világ drámai átélése: „a megnyomorítottak tiltakozása”, a korábbi keserűség valamelyest enyhül. Talán azért is, mert a társadalmi-politikai játéktér helyett egyre inkább a teremtés egészében találjuk magunkat. Mindennek kifejezésére megjelennek bizonyos mitikus tartalmak, utalások. Egyébiránt a Para szónak pontos

jelentéséről is értesülünk a kötetzáró lírai próza – napló – egyik lábjegyzetében: „A mezejuhar, mezeiszil kérgén hosszúkás, lécszerű képződmény a paraléc...” A para- előtaggal kezdődő szavak asszociációs holdudvara ily módon újabb jelentésárnyalatot kap. Mindez érdekes adalék annak igazolására is, hogy Cukor György versei a valóság érdes konkrétumaiból, lelkiállapotokból, tájélményekből sarjadtak. Mindezzel éppenséggel nem tagadom, hogy vezető fonaluk a világra, létezésre eszmélő én, aki „A meghatározás szűk dobozában kutatva / három világszinten játssza árnyékait”. E három világszint az idősíkok mellett a gondolat–érzelem–valóság dimenzióinak egymásba játszatását jelenti. Cukor György vízióiban tragikus élethelyzetek tegnapi és mai hősei bukkannak fel. Például így: „A ferde vállak ököltre támasztott fejek között / töménytet kért azt úri halál”. Ugyanebben a versben (Félprózában kérdez a múzsa) a gerendán átvetett hurok válaszol az élet értelmét faggató kérdésekre: „Gerendán átvetett kötél? / S az élményt egyenesen a gépbe amíg a hurok? Egyszavas / útikönyvet így? Életközépi válság? Portás a tragédia- / gyárból...” A versek szükségképpen időznek a „halálgyárban”, ahol „A nem-valósulónak emléke is elvész a romlásban” (Szilveszter, a vers előttje), ahol a romlás-bomlás örök törvényei rajzolják meg a költő horizontját, ahol jelek, nyomok, redők mutatják a feltárás irányát, hiszen „a táncolókat kiveti a domb / itt díszleleg teljes szeméjébe’ lótolvajról a bajusz / és hölgye a rokkakerék ábrázatú...” (Öt régies).

A verspéldák mindezen túl pontosan érzékeltetik Cukor költői gondolkozásmódjának képszerűen megnyilvánuló eredetiségét és intenzitását, amelyben a szavak nem annyira a hangulatfestés, mint inkább az olvasót is megszenvedtető mélyelemzés eszközei. Vagyis az igazi Cukor-vers az eszmélés, az eszméltetés konfliktusokat is föl vállaló mélységeiből tör elő. Ívek feszülnek, vonzalmakra derül fény. Nagy László, Zbigniew Herbert vagy éppen Hajnóczy Péter neve a szellemi sorsközösség vállalásának alkalmait jelzik. A költészet – minden költészet, még a látszólag társtalan is, mint ez idő szerint Cukor Györgyé – egy hatalmas szellemi világhálózat része. Annál inkább, mert e líra félelmeinket sorolva pontosan érzékeli, hogy „az egymásból süvítő hidegtől / rettegünk megváltatlanul” (Mi Urunk). Cukor György az eufemizáló hazugságáradattal szemben a végső kérdésekre koncentrálna: „Mint az embernek, hazám van-e? A Semmivel nézek / szemközt, ez a részem. Méricskélem a hajnal mikronnyi / jöttét, a sávot éj s nappal közében. Felragyog a nap / a templomablakon, akáctörzsre kívül a borostyán / dimorf árnyéka. Gyolcsfehér falakból susog az Úr: / halj meg, nincs maradásod. Hangja sápadt, / mint egy gyermekgyilkosé. És szomorú, mint az én bújdosó fejedelmem...” (A pont). Ez a hosszabb idézet már azt mutatja, hogy e líra a tagadás és állítás forró és hideg érzelmi fürdőjét váltogatva jut el élményei sokirányú fölfedezéséhez. A megértés azonban – mint láttuk – drámai jellegű szembesülések folyamatából áll elő. A költő minduntalan lerombolja a közhelyszerű létezés illúzióit. De Kassákkal szólva azért rombol, hogy építsen. Épp ezek a körülmények magyarázzák, hogy Cukor György verseiben a negatív érzések és érzetek felidézésének – például: „Nem az ösöktől származom, lélek, ami rohaszt, / amit patkány ellik szeles kőre” (A pont), vagy: „Jéggé kérgesedő borostás vízarcok”, illetve: „Seb mi magából él és sebbé eszi magát” (Háromszor a rózsa) – különleges funkciója van. A mondatok és a mondatszavak valami órlógépből hullanak elénk, időről időre a hiány, a negatív lét keserűségét árasztva. Ugyanakkor mégsem a lemondás abszolutizálásáról van szó, hanem az elmúlás oly gyakran tudat alá söpört tényeinek megfigyeléséről. A köznapinál mélyebb, mert összetettebb tapasztalatról – Rilke szerint a költészet elsődlegesen tapasztalat –, ahol a szép (a rózsa) elérhetetlen, mi több, a láthatót se látjuk, mert „Koponyahegy kétsége / dárdán kinyíló szivacs / mindennapi epe”. Ez a mindennapi, epekeserű léttapasztalat szivárog a kötet verseiből. Mindezzel együtt a De profundis állapota, vagyis a világban lévő rossz tudása nem válik élettágadássá, hiszen túllépés a „világgyiccs” bárgyúságain, unalmas hazugságain. Cukor valójában heroikus kísérletet tesz a kifordult létezés helyreigazítására. Pontosán tudja ugyanis, hogy a

látszatvalóság mögött a teljesség lakik: „Az ég innen két araszra van s a valahai / felhők kipusztult dámvadak szemében havaznak”. Vagyis a látás és megértés mélyebb és belső tartományában a világ eleven egész. Ez a gyakran hiányokból kirajzolódó, a negatívból kikövetkeztethető ideakép e líra hit- és évrendszerének ugyancsak beszédes vetülete.

A kötetzáró lírai próza – a Para – valóságos összefoglalása Cukor létérzékelésének. Innen valóban megérthető a költő sajátos világlátása. Nem utolsósorban metaforáinak genezise. Az 17. bekezdésben olvashatjuk a következőket: „A szív csupa titok, tartja a mondás. Szöveget nyomnak az almába, át a magházon, íze legyen. A nyershús is finomabb rohasztva. S az avasított szalonna igazán. A szív felől tudható ilyesmi.” Akár e kis részletből is érzékelhetjük, hogy a valóság zsigeri tapasztalatként jelenik meg s hatja át, ízesíti e líra-, illetve prózavilágot, mely lépcsőzetesen haladva vezeti olvasóját a létmegélés magasabb szintjeire, ahonnan egybelátszik tér és idő. Érzékelhető a világműködés. Ez izgatja a költőt, s ez a magyarázata annak, hogy metaforái láncokká kapcsolódva mindig váratlan mélységekbe és magasságokba érkeznek. S épp ez a körülmény jelzi e költészet igazi hitelét is.

Cukor György lírája – minden túlzás nélkül – jelentős, tovább aligha mellőzhető értéke a mai magyar költészetnek.